

СТАНОВИЩЕ

от д.н., Манол Николов Манолов – доцент в ПУ „Паисий Хилендарски“, Катедра Психология

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. във висшето училище или научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.2. Психология, научна специалност

докторска програма Педагогическа и възрастова психология

Автор: АНТОНИЯ ГЕОРГИЕВА ТРАЙКОВА

Тема: АГРЕСИЯ И ТРЕВОЖНОСТ ПРИ ДЕЦА В ТИЙНЕЙДЖЪРСКА ВЪЗРАСТ С ПРОБЛЕМНО ПОЛЗВАНЕ НА ИНТЕРНЕТ

Научен ръководител: проф. д-р Кирилка Симеонова Тагарева – ПУ „Паисий Хилендарски“

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – висше училище или научна организация)

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-22-1495 от 23.06.2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема АГРЕСИЯ И ТРЕВОЖНОСТ ПРИ ДЕЦА В ТИЙНЕЙДЖЪРСКА ВЪЗРАСТ С ПРОБЛЕМНО ПОЛЗВАНЕ НА ИНТЕРНЕТ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, научна специалност докторска програма Педагогическа и възрастова психология. Автор на дисертационния труд е АНТОНИЯ ГЕОРГИЕВА ТРАЙКОВА – докторант в редовна форма на обучение към катедра Психология с научен ръководител проф. д-р Кирилка Симеонова Тагарева от ВУ ПУ „Паисий Хилендарски“.

Антония Георгиева Трайкова притежава разнообразни квалификации, които съчетават педагогика, право и психология. През периода 1991–1995 г. придобива магистърска степен по начална педагогика в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, а през 2002–2007 г. завършва магистратура по право във Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, като получава юридическа правоспособност от Министерството на правосъдието. През 2017–2019 г. тя допълва своята квалификация с магистърска степен по приложна психология в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Професионалният ѝ път преминава през различни сфери – от търговия и право до административни и педагогически позиции. От 2018 г. Антония Трайкова насочва изцяло вниманието си към психологията и работата с деца и юноши. Била е училищен психолог в СУ „Димитър Матевски“ – Пловдив

(2019–2023), психолог в частно училище „Талантите“ (2018–2019), а от 2024 г. работи като психолог в детска градина „Светла“ – Пловдив. В професионалната си практика тя е натрупала богат опит в консултирането и подкрепата на деца в риск, ученици със специални образователни потребности, както и в превенцията на емоционално-поведенчески трудности.

Докторантката демонстрира активна научноизследователска дейност, пряко свързана с темата на дисертационния труд. През 2022 г. публикува статия в списание „Докторантски изследвания“ на тема „Изследване на оптимизма при деца спортисти с високи спортни успехи и деца спортисти, преживели спортни травми“. В същата година представя доклад на научен форум, посветен на агресията при деца в средна училищна възраст. През 2023 г. участва със собствен доклад на студентски научен форум в Пловдивския университет на тема „Проблемно ползване на интернет при деца в тийнейджърска възраст“.

2. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд на докторанта е посветен на актуален проблем, който обхваща връзките между агресията, тревожността и проблемното ползване на интернет при деца в тийнейджърска възраст. Темата се вписва в съвременните направления на психологията и педагогическите науки, които изследват психичното здраве на подрастващите в условията на дигитално общество. Научната актуалност има отношение към факта, че агресията и тревожността се утвърждават като ключови предиктиви за психосоциални затруднения в юношеството, а проблемното интернет поведение се очертава като нова форма на поведенческа зависимост, застрашаваща психичното благополучие и социалната адаптация.

Научно-приложната актуалност на проблема се свързва с практическите последици за училищната и семейна среда. Тенденцията към нарастване на тревожните разстройства, както и регистрираните данни за кибертормоз, прекомерно дигитално време, подчертава нуждата от емпирични изследвания и интервенции.

На социално-практическо ниво темата е изключително значима, защото засяга деца и юноши – уязвима група в процеса на личностното и социално изграждане.

По този начин актуалността на дисертационния труд може да се разглежда едновременно на три нива - научно, като принос към развитието на психологията на агресията, тревожността и интернет зависимостта; научно-приложно, като база за интервенционни програми и стратегии за работа с подрастващи; и социално-практическо, чрез подкрепа на училищната общност и семейството в справянето с едни от най-наболелите проблеми на дигиталното поколение.

3. Познаване на проблема

Видно от дисертационния е, че авторката познава в дълбочина състоянието на проблема, като извежда систематичен теоретичен обзор върху агресията, тревожността и проблемното интернет поведение в юношеството. Тя разглежда както класически концепции (Фройд, Лоренц, Бандура, Айзенк, Долард и Милър), така и съвременни изследвания и автори от бъл-

гарската и международната литература (Стаматов, Кривирадева, Иванова, Бончева, Crick & Dodge, Berkowitz и др.)

В този смисъл трудът демонстрира способност да се проследи развитието на понятийната рамка в исторически план и да се открият съвременните тенденции в анализа на феномените.

Антония Трайкова не се ограничава само до механично представяне на различни теории, а ги сравнява и поставя в контекст. Например, при разглеждането на агресията тя съпоставя психоаналитичния и когнитивно-поведенческият подход, като подчертава различията им по отношение на ролята на вътрешните нагонни импулси и социалното научаване. Подобна аналитична перспектива се среща и при анализа на тревожността – от класическите психодинамични обяснения до съвременните клинични категории в DSM-5 и МКБ-10.

Докторантката съумява да открие празнините в българската литература, в които липсват достатъчно изследвания върху взаимовръзките между агресия, тревожност и интернет употреба, и именно там позиционира своето изследване. Това е свидетелство за творческо отношение към литературния материал, при което той не е само репродуциран, а е използван за очертаване на нови изследователски посоки.

4. Методика на изследването

Методологичният дизайн е добре обоснован и съобразен с целите и задачите на изследването. Докторантът ясно дефинира предмета на изследването – връзките между агресията, тревожността и проблемното интернет поведение при юноши – и извежда конкретни хипотези, насочени към установяване на закономерности и профилиране на изследваните лица.

Използваният инструментариум включва стандартизирани и широко признати психодиагностични методики за измерване на тревожност, агресия и интернет поведение. Този подход осигурява надеждност и валидност на резултатите, тъй като стъпва върху утвърдени в научната практика скали и въпросници. Извършена е и операционализация на понятията, което дава възможност за точност в интерпретацията и съпоставимост на данните.

Приложените статистически анализи – психометричен анализ, факторен анализ, корелационен и регресионен анализ, както и клъстерен анализ – са уместни и кореспондират с поставените задачи. Благодарение на тях авторката успява да идентифицира различни профили на изследваните тийнейджъри, което представлява пряко изпълнение на централната цел на труда. Включването на клъстерен анализ е особено удачен избор, тъй като той позволява да се очертаят емпирично значими групи с различна комбинация от тревожност, агресия и интернет поведение – нещо, което би било невъзможно само с описателна статистика.

Методиката е подбрана така, че да обхване не само измерването на отделните феномени, но и техните взаимодействия. Така тя отговаря адекватно на поставените изследователски въпроси и позволява изводите да имат и теоретична стойност, и практическа приложимост.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд е с ясна структура и логическа последователност – включва теоретичен обзор, методологичен дизайн и емпиричен анализ на резултатите. В теоретичния раздел авторката демонстрира познаване на класически и съвременни концепции за агресия, тревожност и интернет зависимост, като критично представя различни направления (психоаналитично, когнитивно-поведенческо, социално-научаващо, биологично и др.).

Емпиричната част е реализирана с извадка от 399 юноши от различни гимназии в Пловдив, като по този начин е гарантирана социалната и културна хетерогенност на данните. Използвани са стандартизирани инструменти – „Многомерна скала за тревожност в юношеска възраст“ (RCMAS, адаптация Калчев), „Многомерна скала за агресивност“ (МСА, Калчев) – и авторски въпросник за интернет поведение. Това съчетаване на утвърдени психометрични средства с иновативен инструмент осигурява както надеждност, така и оригинален принос в анализа на проблемното интернет поведение.

При анализа на резултатите авторката използва адекватен статистически апарат – корелационен и регресионен анализ, както и клъстерен анализ. Последният позволява очертаването на различни профили сред изследваните юноши в зависимост от нивата на агресия, тревожност и интернет поведение.

Сред основните научни постижения и приноси на дисертационния труд могат да се открият следните:

- Формулиране и обосновка на нов изследователски проблем – взаимодействието между агресия, тревожност и интернет поведение в юношеска възраст, разглеждано в интегративна рамка. Макар отделните феномени да са изследвани и преди, тяхното систематично съотнасяне в единен модел е новост за българската научна практика.
- Създаване на авторски инструмент за измерване на интернет поведение, базиран на международни концепции за поведенческите зависимости и адаптиран към българската училищна среда.
- Емпирично доказване на връзките между агресията, тревожността и проблемното интернет поведение, включително чрез очертаване на различни клъстери от ученици, които демонстрират специфични профили на рисково поведение.
- Обогаляване на научната литература с нови факти, които разкриват специфики на юношите в български контекст – по отношение на социалната тревожност, киберагресията и коморбидността между тревожни симптоми и интернет поведенчески модели.
- Научно-приложни приноси – резултатите от изследването могат да бъдат внедрени в практиката на училищните психолози, педагогическите съветници и учителите чрез програми за превенция на интернет зависимост, за ограничаване на

агресивните прояви и за работа с тревожни ученици. Практическата стойност на труда се засилва от предложените препоръки за интервенции в училищна и семейна среда.

Значимостта на дисертацията може да бъде оценена на няколко равнища. В научен план – тя разширява знанието за взаимодействието между три ключови психологически конструкта в юношеството и предлага концептуална рамка, която може да бъде доразвита в бъдещи изследвания. В приложен план – предоставя конкретни данни и методически подходи, полезни за училищната практика и за разработването на политики в сферата на детското и юношеското психично здраве.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Докторантката Антония Георгиева Трайкова демонстрира активна научна дейност в хода на подготовката на дисертационния труд. Публикациите покриват необходимия минимум. Тя е публикувала статия в списание „Докторантски изследвания“ (2022), посветена на оптимизма при деца спортисти, както и два доклада в научни форуми – върху агресията при ученици в средна училищна възраст (2022) и върху проблемното ползване на интернет в тийнейджърска възраст (2023). Публикациите са пряко свързани с дисертационната тема и свидетелстват за последователно изграждане на научния интерес.

Личният принос на докторантката се изразява в създаването на авторски въпросник за интернет поведение, в прилагането на интегративен подход към изучаване на връзките между агресия, тревожност и интернет употреба, както и в емпиричното очертаване на специфични профили на юношите чрез клъстерен анализ. Тези постижения показват самостоятелна работа, аналитичен капацитет и ориентация към практически приложими резултати.

7. Автореферат

Авторефератът към дисертационния труд на Антония Георгиева Трайкова е изготвен в съответствие с изискванията на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ и действащите нормативни правила за подготовка на материали за защита на докторска степен. Документът съдържа всички задължителни елементи – увод, характеристика на изследвания проблем, формулиране на цел, задачи и хипотези, представяне на методологичния дизайн, обобщение на резултатите, научни и научно-приложни приноси, както и библиографска справка.

Съдържанието на автореферата коректно отразява структурата и логиката на дисертационния труд, като в сbita форма представя основните резултати от теоретичния обзор, емпиричното изследване и изведените заключения. Използван е академичен стил, който осигурява яснота и систематичност. Особено важно е, че са акцентирани приносите – както научни, така и практически, включително създаването на авторски инструмент за изследване на интернет поведението и очертаването на специфични юношески профили чрез статистически анализ.

Авторефератът демонстрира умение за аналитично резюмиране, като съчетава достатъчно детайлност и синтез. По този начин той изпълнява своята цел – да представи по достъпен, но и научно коректен начин резултатите и значимостта на труда пред научната общност.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Научно-теоретичните изводи могат да бъдат надграждани чрез провеждане на по-мощни изследвания на национално ниво, включващи по-широки и разнообразни извадки от юноши. Това би позволило по-задълбочена валидация на изведените взаимовръзки между агресията, тревожността и проблемното интернет поведение, както и доразвиване на авторския въпросник чрез стандартизация и психометрично усъвършенстване.

В практико-приложен план приносите на труда следва да намерят отражение в разработването на превантивни програми в училищната среда. Училищните психолози, педагогическите съветници и учителите могат да използват установените емпирични профили на ученици с различни нива на тревожност, агресия и интернет поведение за целенасочена интервенция. Особено полезни биха били програми, които интегрират техники за саморегулация, социално-емоционално учене и дигитална хигиена.

Резултатите могат да бъдат внедрени и в подготовката на специалисти по психология и педагогика чрез включването им в учебни курсове и тренинги, свързани с психичното здраве на децата и юношите в дигитална среда. Те могат да подпомогнат и разработването на политики за дигитална грамотност и превенция на интернет зависимост сред подрастващите.

Перспективно приложение представлява и възможността за създаване на мултидисциплинарни програми, обединяващи психолози, педагози и ИТ специалисти за разработване на дигитални ресурси (мобилни приложения, обучителни модули), насочени към превенция на рисковото интернет поведение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът АНТОНИЯ ГЕОРГИЕВА ТРАЙКОВА притежава необходимите теоретични знания и професионални умения и демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване. Предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на АНТОНИЯ ГЕОРГИЕВА ТРАЙКОВА в област на висше образование: 3.

Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.2. Психология, научна специалност; докторска програма Педагогическа и възрастова психология.

Дата: 31.08.2025 г.

Изготвил становището:
(подпис)

.....
(ак. дл., н. ст., име, фамилия)